

Мірослав Влеклий

ГАРЕТ ДЖОНС

Людина, яка забагато знала

переклала з польської Олена Шеремет

Львів 2020

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

«Продали копицю сіна та частину картоплі, а кількість яєць за угодою збільшили до шестисот на тиждень. Отож кури заледве змогли висидіти достатньо курчат, щоб не зменшилося загальне поголів'я. Пайки, і без того врізані у грудні, в лютому ще поменшали, а у стійлах заборонили ліхтарі – треба було заощаджувати гас. Проте свинням велося непогано, і, попри всі злигодні, вони продовжували жиріти».

ДЖОРДЖ ОРВЕЛЛ, «КОЛГОСП ТВАРИН»

«Не можна сказати, що панує голод: ніхто з голоду не помирає, лише поширена смертність через хвороби, спричинені недоїданням».

*ВОЛТЕР ДЮРАНТІ,
«РОСІЯНИ ГОЛОДУЮТЬ, АЛЕ З ГОЛОДУ НЕ ВМИРАЮТЬ»,
«THE NEW YORK TIMES», 31 БЕРЕЗНЯ 1933*

«Дискредитація Джонса була одним із найнеприємніших завдань, які нам доводилося виконувати в часи викривлення фактів на догоду диктаторським режимам. Проте ми його дискредитували, в один голос і майже ідентичними лицемірними фразами. [...] Коли ми вже розібралися з цією брудною справою, хтось замовив горілку й закусь».

ЮДЖИН ЛАЙОНС, «ВІДРЯДЖЕННЯ В УТОPIЮ»

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ЗМІСТ

Пролог	9
--------------	---

1930

Розділ 1. Листівка зі Сталіним	17
Розділ 2. Історія про блакитнооких комсомолок	37

1931

Розділ 3. У центрі світу	57
Розділ 4. 57 різновидів Гайнца	71
Розділ 5. Десять правд із СРСР	84
Розділ 6. «Жоден селянин не любить працювати»	109

1932

Розділ 7. Віщування далекої дороги	123
Розділ 8. «Скажу Сталіну, що до нього навідається куркуль»	137
Розділ 9. А суп буде?	142

1933

Розділ 10. Буря над «коридором»	149
Розділ 11. Оп'яніння нацизмом	159
Розділ 12. Повернення з найкращої подорожі	188
Розділ 13. <i>Чому голод?</i>	191
Розділ 14. Викриття британця	222
Розділ 15. Батько – комуніст, а я – комсомолка	225
Розділ 16. Масштабна смертність через хвороби, спричинені недоїданням	246
Розділ 17. Горілка й закусь	254
Розділ 18. «Колгосп тварин»	272
Розділ 19. Краєвиди Вельсу	281

1934/1935

Розділ 20. У клітці хижого звіра	291
Епілог	307
Календар	310
Подяки	313
Бібліографія	314
Іменний покажчик	326

Портрет британського журналіста Гарета Джонса (1905–1935)

The Illustrated London News, 24 серпня 1935 року
Правовласник фото East News / De Agostini / Biblioteca Ambrosiana

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

ПРОЛОГ

«Якщо цей літак розіб'ється, це вплине на історію всієї Європи»¹, — нотує він.

Перед ним сидить двоє чоловіків. Обидва непоказні, ніхто б і не подумав, ким вони стануть за кілька років. Перший весь час заливається сміхом. У нього тонке іберійське лице з ледь шпичакуватим носом, темне волосся, старанно зачесане назад, карі очі й гострий погляд. Приблизно метр шістдесят п'ять сантиметрів зросту. Він не схожий на своїх високих і статних ясноволосих земляків. Цей дрібний чоловічок, нині тридцятип'ятирічний, у дитинстві пережив невдалу операцію на правій нозі та спартачене лікування клишоногості чи остеомієліту. Точно невідомо. Через коротшу кінцівку він носить металеву скобу і спеціально для нього пошите взуття. Кульгавість пояснює пораненням у часи Великої війни. Таємниця його полягає у тому, що участі в ній він не брав через заборону лікаря. Його називають «паном доктором», і він другий найкрасномовніший оратор у країні.

Оратор номер один сидить у ряду попереду доктора й саме вивчає карти. Він не схожий на того, кого божествлять

---

¹ Це речення Гарет Джонс ужив пізніше в газетному тексті. Оригінальний запис у блокноті звучав так: «Якщо цей літак розіб'ється, це вплине на історію всієї Німеччини». — Тут і далі, якщо не вказано інше, примітки автора.

мільйони. Звичайний вигляд, шкіра — бліда, обличчя — дещо напружене, чорне волосся зачесане на лівий бік. Колись давно він зголив пишні, майже кайзерівські вуса та перетворив їх на маленький вусик *a-ля* Чарлі Чаплін, модний завдяки американцям, які прибували до Європи. Наживо він здається природним, постійно усміхається і не розіграє такого тирана, яким його зображають. Іноді, попри сорок із лишком років, нагадує юного хлопця — як півгодини тому, коли в аеропорту Берліна захоплювався новим «Мерседесом» свого компаньйона з іберійським лицем. Він привітався з іншими пасажирами. Рішуче тиснув руки, але великі вибалушені очі здавалися вихолощеними від емоцій. Дрібними кроками він ішов засніженою брилою летовища, тішився і смішно махав людям рукою. Коли перед тим, як зійти на борт, ця мала постать у безформному чорному капелюсі та світлому тренкоті типу макінтош витягнула миршаву правицю, щоби привітати витріщак, це мало радше жалюгідний вигляд.

Знаменитим «Ріхтгофеном»², Юнкерсом Ю-52 — найшвидшим і найпотужнішим тримоторним літаком, виготовленим у Німеччині, керує веселий черевань, герой Першої світової війни капітан Баур. Машина розтинає небо понад хмарами на висоті майже дві тисячі метрів зі швидкістю 230 кілометрів на годину.

Перший оратор країни саме переглядає гумористичні сторінки «Berliner Illustrierte Zeitung», показує їх чоловікові з іберійською зовнішністю, який сидить позаду, і вони разом сміються. Душевно, щиро, по-південнобаварському.

---

² Власна назва моделі літака, яким літав Гітлер, походить від прізвища відомого німецького пілота часів Першої світової війни Манфреда фон Ріхтгофена, переможця вісімдесяти офіційно підтверджених повітряних боїв, званого Червоним бароном.

Сидячи позаду навскіс, Гарет Джонс весь час спостерігає за ними обома. Паралельно перемовляється з чоловіком у кріслі поруч, одним із п'яти охоронців, міцно збудованим і наділеним рідкісним почуттям гумору — жартома він усе штурхає сусіда, який задрімав поруч. Джонсові охоронець пропонує два круто зварені яйця, шоколад, яблуко й печиво. Начальник охорони й собі подає Джонсові содову, п'є за його здоров'я, а потім хвалиться срібною нагородою, яку отримав, відслуживши 13 років охоронцем першого оратора. Він весь час усміхається. Усі п'ятеро — це еліта німецької армії, найкращі з найкращих. Гаретові спадає на думку, що ці чоловіки зовсім не такі жорсткі пруссаки, як можна було сподіватися. Навпаки: важко уявити собі привітніших людей, і цього враження не послаблювала їхня чорна уніформа, посріблена глітером. На їхніх кепі — срібні черепи з яскраво-червоними очницями й перехрещені кістки. На формі — червоні відзнаки: «кривий хрест», який значно частіше, ніж свастикою, називають гакенкройцом.

Гарет нотує, що під літаком широчіє країна, охоплена безумством. Хмари під ними розступаються і відкривають вигини Ельби. Блиск сонця разюче відбивається від двигуна перед лівим крилом. Перший оратор країни дрімає, Гарет розгортає газету. Читає, що чоловік з іберійською зовнішністю, який сидить перед ним, завтра ввечері у Палаці спорту в Берліні зустрінеться з принцом Августом Вільгельмом, який досі сподівається на відновлення монархії. Які між ними стосунки? — розмірковує Гарет. Газета про це мовчала. Але Джонс пригадує собі, як перший оратор нещодавно зневажив Герміну, другу дружину останнього німецького імператора, змушуючи її чекати аж 20 хвилин.

Наступне повідомлення також стосується чоловіка з іберійським обличчям: у Ганновері його прийшло послухати

50 тисяч людей. Джонс позирає на нього понад газетою — доктор читає «Чотирнадцять пунктів Вілсона». Уперше за весь політ його веселість вивітрилась, підборіддя піднялося. Гарет нотує: «У нього такий вигляд, ніби йому не терпиться помститися за те, що нацисти називають зрадою 1918 року»³.

Третю статтю доповнено світлиною у чорній рамці. На фотографії вродливий хлопець у формі. Мати-одиначка виховала його в душі патріотизму. Батько був одним із двох мільйонів тих, хто загинув за свою країну. «Гергарда, який усю свою енергію віддав за свободу Німеччини, учора вбила більшовицька куля»⁴. Йому було 20 років. Перший оратор країни, який тільки-но прокинувся, подібно до багатьох у цій країні, вважає, що за таких, як Гергард, треба мститися. Однак зараз він усміхається до свого ад'ютанта. Вигляд має привітний. Гарет почувується збитим з пантелику: це і є той непохитний ворог більшовизму?

Літак наближається до Франкфурта-на-Майні. Він приземлиться безпомилково та м'яко. Із нього вийде вже зовсім інша людина, перемінена: хлоп'ячу радість заступить деспотичність, лагідний погляд перетвориться на рішучий. Серед небаченої кількості прапорів і транспарантів 25 тисяч осіб, які зібралися в найбільшій залі Німеччини, помітивши цих двох невисоких, аж таких непоказних чоловіків, підірвуться з місць. У повітрі повиснуть 25 тисяч простягнутих правиць. Гарет побачить перед собою задурманений націоналізмом натовп і — як занотує — відчує силу чистого примітивного культу. Коли з першого оратора країни ад'ютанти знімуть плащ, запанує ідеальна тиша. Промова буде імпровізованою, але віртуоз лейтмотивів багато разів повторить: «Ми виконаємо наш обов'язок».

³ Gareth Jones, With Hitler Across Germany / The Western Mail, 28 лютого 1933.

⁴ Там само.

Спершу спокійно, потім гучніше, гучніше, швидше і швидше; на початку малий і згорблений, із зіщуленими плечима, коли він почне заворожувати натовп словами, простягне до нього руки, то буде здаватися все більшим, і більшим, і більшим...

А поки що — 23 лютого 1933 року, літак «Ріхтгофен» наближається до летовища у Франкфурті. Гарет Джонс у своєму щоденникові нотує, що пасажери цієї машини — як людський динаміт. З усіх присутніх на борту тільки він і кореспондент Сефтон Делмер із «The Daily Express», перші іноземні журналісти, яких перший оратор запросив на свій літак, не є нацистами.

Кумедного чоловічка з іберійською зовнішністю звать Йозеф Геббельс.

«За кілька кроків від мене, — Джонс записує у щоденнику, — сидить Адольф Гітлер, канцлер Німеччини й лідер найбільш вибухового націоналізму, який бачив світ»⁵.

---

⁵ Там само.